

Dr MOMČILO DIMITRIJEVIĆ,
redovni profesor Pravnog fakulteta u Nišu

OSNOVNA PITANJA KONSTITUISANJA I FUNKCIONISANJA SAMOUPRAVNIH INTERESNIH ZAJEDNICA

Iako su samoupravne interesne zajednice imale preteču u društvenim fondovima, ipak se osnivaju i razvijaju na sasvim drugim principima, te predstavljaju svojevrsne i nove institucije. Pored toga društveni fondovi i nisu postojali u svim oblastima i delatnostima u kojima se osnivaju samoupravne interesne zajednice. Tako se samoupravne interesne zajednice pojavljuju kao nove institucije sa posebnim mestom i ulogom u našem celokupnom sistemu. One se osnivaju u mnogobrojnim oblastima: društvenim delatnostima, socijalnom osiguranju, stambenoj oblasti, komunalnim delatnostima i oblasti materijalne proizvodnje. Raznovrsnost oblasti u kojima se osnivaju razni principi na kojima se vrši osnivanje i funkcionisanje ovih zajednica, kao i nepostojanje prakse i brojnih i većih teorijskih zahvata u ovoj oblasti,¹⁾ čini prilično teškoće kako u potpunom sagledavanju materije tako i u praktičnom radu samoupravnih interesnih zajednica. Ovo pogotovu što se vrlo brzo pristupa rešavanju brojnih pitanja koja se moraju pravilno i dobro rešavati i usmeravati radi daljeg perspektivnog razvoja. To s druge strane zahteva vrlo studiozan i odgovoran posao kako danas, u momentu konstituisanja, tako i kasnije stalno u funkcionisanju samoupravnih interesnih zajednica.

1. U konstituisanju a i u funkcionisanju samoupravnih interesnih zajednica treba poći od osnove, da samoupravne interesne zajednice radni ljudi osnivaju radi zadovoljavanja svojih ličnih i zajedničkih potreba i interesa i radi usklađivanja rada u oblasti za koju osnivaju interesnu zajednicu sa tim potrebama i interesima. To je polazište i suština interesnih zajednica koja se mora ostvariti sa ovim institucijama. U toj osnovi mogu se izdvojiti dva elementa. Prvo, da interesne zajednice osnivaju radni ljudi radi zadovoljavanja svojih ličnih i zajedničkih potreba i interesa i drugo, da ih osnivaju radi usklađivanja rada u određenoj oblasti u kojoj se osnivaju interesne zajednice sa potrebama i interesima koji treba da se zadovolje putem interesnih zajednica. U prvom elementu teško se nalazi specifičnost interesnih zajednica. Potrebe i interesi, kako lični, pojedinačni, tako i zajednički, zadovoljavaju se preko organizacija udruženog rada u određenim delatnostima. Tako preko škola i drugih obrazovnih organizacija i nadalje u svakoj drugoj delatnosti preko određenih orga-

¹⁾ vidi Dr Momčilo Dimitrijević: Samoupravna interesna zajednica, monografija, Zavod za ekonomiku uslužnih delatnosti, ul. Maršala Birjuzova br.10, Beograd 1975., i literaturu u ovoj monografiji na str. 219.

nizacija. Posebnost kod interesnih zajednica sagledava se naročito kada se potrebe i interesi povežu sa oblastima u kojima se osnivaju interesne zajednice. Naime, interesne zajednice povezuju organizacije udruženog rada koje pružaju usluge u određenoj delatnosti i radne ljude kojima se od tih organizacija pružaju usluge. Samoupravne interesne zajednice predstavljaju oblike samoupravne integracije u određenim delatnostima i tim putem i oblikom vrše zadovoljenje potreba i interesa, kako pojedinačnih tako i zajedničkih i opštih.

Interesne zajednice se osnivaju, s obzirom na karakter zadovoljavanja potreba i interesa, u posebnim delatnostima koje nose svoja obeležja i razlike u odnosu na druge delatnosti. Tako se samoupravne interesne zajednice osnivaju u društvenim delatnostima (obrazovanju, kulturi, nauci itd.), socijalnom osiguranju, stambenoj oblasti, komunalnim delatnostima i delatnostima materijalne proizvodnje. U ovim poslednjim ako je trajno obavljanje tih delatnosti neophodno radi zadovoljavanja potreba. Potrebe u ovim oblastima drukčijeg su karaktera od drugih delatnosti. To se sagledava prirodom delatnosti. Društvene delatnosti, socijalno osiguranje itd. zadovoljavaju potrebe radnih ljudi koje nisu proizvodnog karaktera. One u samoj svojoj suštini imaju nečeg duhovnog, humanog i društvenog, što ih odvaja od proizvodnih delatnosti. Čak i kad delatnosti za koje se osnivaju interesne zajednice nose izvestan proizvodni karakter, kakav je slučaj sa delatnostima materijalne proizvodnje, onda to mogu biti samo one delatnosti čije je trajno obavljanje neophodno za zadovoljavanje potreba određenih korisnika (energetika, vodoprivreda, saobraćaj i slično). Dakle, sve delatnosti materijalne proizvodnje ne mogu biti obuhvaćene samoupravnim interesnim zajednicama, te da nose karakter, suštinu i proces stvaranja i izgrađivanja odnosa putem ovih institucija. Tako se samoupravne interesne zajednice pojavljuju samo u određenim oblastima i to s obzirom na karakter potreba koje se zadovoljavaju, da je trajno obavljanje delatnosti neophodno za zadovoljavanje potreba određenih korisnika. Kod izvesnih delatnosti (obrazovanje, kultura, nauka, socijalno osiguranje itd.) to nije potrebno isticati, jer je karakter tih delatnosti u celini takav, da je trajno obavljanje tih delatnosti neophodno radi zadovoljavanja potreba radnih ljudi. Međutim, kada su u pitanju delatnosti materijalne proizvodnje to treba istaći, jer se kod svih ovih delatnosti ne pojavljuje ovaj elemenat, naime samo kod nekih (energetika, saobraćaj itd.) je trajno obavljanje delatnosti neophodno radi zadovoljavanja potreba radnih ljudi. Tako se može zaključiti da karakter delatnosti u stvari određuje oblasti i delatnosti u kojima se osnivaju interesne zajednice. Naime, da se interesne zajednice osnivaju u onim delatnostima u kojima je trajno obavljanje poslova neophodno radi zadovoljavanja potreba korisnika.

U ovim delatnostima pružaju se usluge ili pak proizvodi (u obrazovanju, kulturi, nauci ili pak u saobraćaju, energetici ili kojoj drugoj delatnosti materijalne proizvodnje). S jedne strane imamo određene institucije koje vrše delatnosti, pružaju usluge i, s druge strane, korisnike usluga, radne ljude i građane kojima se zadovoljavaju potrebe. To stvara i određene interese radnih ljudi, raznih organizacija i zajednica kao i društva u celini. Usluge se pružaju preko raznih organiza-

cija u određenim delatnostima: obrazovanju, kulturi, zdravlju itd. Samoupravne interesne zajednice ne pružaju usluge neposredno. Prema tome, interesne zajednice nisu organizacije koje pružaju usluge radnim ljudima i građanima, već su zajednice, interesno povezivanje i zajedništvo u oblasti zadovoljavanja potreba i interesa radnih ljudi. Samoupravne interesne zajednice u sferi zadovoljavanja potreba i interesa imaju za zadatak da ostvare zajedništvo, da u tome usklade rad organizacija koje pružaju usluge i daju proizvode sa potrebama i interesima radnih ljudi koje se zadovoljavaju od organizacija udruženog rada. Tako dolazimo do drugog elementa, suštine i osnove samoupravnih interesnih zajednica. Zbog toga se i osnivaju interesne zajednice.

Drugi elemenat je mnogo važniji. On je tesno povezan s prvim. On pokazuje suštinu i značaj samoupravnih interesnih zajednica. Samoupravne interesne zajednice osnivaju se radi usklađivanja rada u određenoj oblasti sa potrebama i interesima koji se zadovoljavaju tim radom. Treba kroz samoupravne interesne zajednice uskladiti rad pojedinih organizacija koje pružaju usluge sa potrebama i interesima koji se zadovoljavaju radom od tih organizacija. Tako samoupravne interesne zajednice postaju mesto u kome radni ljudi vrše to usklađivanje rada i potreba, stvaraju samoupravno zajedništvo. To je posebna vrsta samoupravne integracije i samoupravnog rešavanja bitnih društvenih problema.

2. Ovo usklađivanje vrši se pod određenim društvenim uslovima i okolnostima. Taj proces usklađivanja vrše sami radni ljudi i to s jedne strane oni koji pružaju usluge, obavljaju rad u organizacijama udruženog rada koje pružaju usluge (obrazovne, naučne i druge organizacije), a s druge strane radni ljudi i građani kojima se pružaju usluge. Naravno da u takvom odnosu radni ljudi mogu vršiti usklađivanje samo prema određenim uslovima i mogućnostima društva. Radni ljudi plaćaju doprinose interesnim zajednicama iz svojih ličnih dohodaka i iz dohodka osnovnih organizacija udruženog rada. Zbog toga oni, poznavajući materijalne mogućnosti kao i potrebe koje treba da budu zadovoljene, najbolje mogu i vršiti usklađivanje između ove dve strane: potreba i interesa, s jedne, i rada, pružanja usluga radi zadovoljavanja tih potreba i interesa, s druge strane.

Ovo usklađivanje vrši se van državne organizacije, u samoupravnoj interesnoj zajednici koju osnivaju sami radni ljudi. Država određuje u kojoj se oblasti osnivaju interesne zajednice ili čak i koje se zajednice moraju osnivati, ali sami radni ljudi samoupravnim sporazumom osnivaju zajednicu i uređuju odnose u njoj. Mogu postojati određeni principi i norme, naročito kod onih zajednica koje se moraju osnovati, ali samo uređivanje odnosa u zajednici, usklađivanje rada na zadovoljavanje potreba sa potrebama i interesima koje se zadovoljavaju je stvar samih radnih ljudi koji to ostvaruju kroz samoupravnu interesnu zajednicu. Tako se samoupravna interesna zajednica pojavljuje kao poseban, prilično društveni institut, zajednica samoupravnog organizovanja društva.

Radni ljudi i građani osnivaju samoupravnu interesnu zajednicu samoupravnim sporazumom. Ovim aktom, kao i statutom i drugim samoupravnim aktima, uređuju se prava, obaveze i odgovornosti

u međusobnim odnosima u samoupravnoj interesnoj zajednici. Tako se samoupravnim aktima sporazumno regulišu pitanja organizovanja i funkcionisanja samoupravnih interesnih zajednica. Naravno da ova materija nije bez ikakve veze sa ustavom i zakonom. Ustav je dao osnovne principe osnivanja i funkcionisanja interesnih zajednica, odredio u kojim se oblastima osnivaju interesne zajednice, na kojim principima počivaju određene vrste interesnih zajednica, odredio osnove samoupravljanja itd. Zakonima su isto dalje regulisana izvesna osnovna pitanja, naročito kod onih interesnih zajednica kod kojih postoji obaveza osnivanja. Međutim, samo osnivanja i dalje regulisanje odnosa, razrada ustavnih i zakonskih principa i osnova leži na samim radnim ljudima i građanima koji osnivaju interesnu zajednicu. Cela ta materija reguliše se samoupravnim aktima. To daje poseban, društveni i samoupravni karakter interesnim zajednicama.

Ovakvo rešenje u konstituisanju i funkcionisanju interesnih zajednica stvara i odgovornost radnih ljudi i građana. Sada tu materiju regulišu radni ljudi i građani. Oni u raznim i vrlo važnim delatnostima rešavaju mnoga pitanja koja je nekada uređivala država. Tako planiranje, programiranje, raspodelu dohodka itd. To stvara veliku odgovornost radnih ljudi i građana, jer su u pitanju poslovi od opšteg interesa. U interesnim zajednicama treba rešavati lične i pojedinačne potrebe i interese ali vršiti i njihova usaglašavanja, iznalaziti zajedničko i opšte.

3. Rešavanje vrlo važnih poslova zadovoljavanja potreba interesa radnih ljudi i građana u osnovnim oblastima života društva vodi samoupravne interesne zajednice određenom povezivanju sa skupštinama društveno-političkih zajednica i njenih organa. U ovim skupštinama vrši se objedinjavanje svih poslova u određenoj društveno-političkoj zajednici, usklađuju delatnosti i aktivnosti, određuje opšta politika i razvoj u čemu i delatnosti za koje se osnivaju interesne zajednice dobijaju odgovarajuće mesto. Organi skupštine društveno-političke zajednice (izvršni, upravni i drugi) u okviru svojih nadležnosti imaju određene odnose sa samoupravnim interesnim zajednicama. To su razni odnosi, odnosi pomoći, saradnje, ali i određene kontrole. Tako se između samoupravnih interesnih zajednica i skupština društveno-političkih zajednica i njenih organa stvaraju odnosi povezanosti i jedinstva iako su samoupravni interesne zajednice samoupravne i više društvene institucije.

Ta povezanost se sagledava i kroz akte kojima se reguliše materija samoupravnih interesnih zajednica. Principi osnivanja i funkcionisanja samoupravnih interesnih zajednica određeni su u ustavu a kod mnogih interesnih zajednica i u zakonu. Tako imamo razrađenu materiju o interesnim zajednicama društvenih delatnosti, socijalnog osiguranja i drugih oblasti u zakonima. Samoupravni sporazumi o osnivanju samoupravnih interesnih zajednica i drugi samoupravni akti interesnih zajednica dalje razrađuju materiju i regulišu odnose. Ovi akti moraju poštovati odredbe ustava i zakona. Time se stvara jedinstvo pravnog i samoupravnog sistema, dolazi do povezanosti između samoupravnih

interesnih zajednica kao samoupravnih i više društvenih tela i skupština društveno-političkih zajednica i njenih organa koji još uvek imaju karakter državnih organa.

Međutim, sama transformacija i razvoj našeg sistema čini od skupština društveno političkih zajednica, te i njihovih organa, tela koja sve više gube pravi klasični karakter državnog mehanizma. To se sagledava u raznim manifestacijama, kako u samom konstituisanju tih skupština kao delegatskih tela, tako i u samom njihovom funkcionisanju. Tako skupštine nisu više prvenstveno organi vlasti, već organi društvenog samoupravljanja. U tome i samoupravne interesne zajednice čine doprinos. Kod mnogih samoupravnih interesnih zajednica (primer samoupravne interesne zajednice društvenih delatnosti) skupštine interesnih zajednica zajedno kao ravnopravno veće sa ostalim većima skupštine društveno-političke zajednice rešavaju o pitanjima iz određene oblasti. Tako dolazi do vrlo jake povezanosti između interesnih zajednica i skupština društveno-političkih zajednica, zajedničko rešavanje osnovnih pitanja a istovremeno i do zajedničke odgovornosti u odlučivanju i vođenju politike. Ovakav način povezivanja stvara i jedan nov način rada, odgovornosti i kontrolu. Udruženi rad preko skupština samoupravnih interesnih zajednica i skupština društveno-političkih zajednica sve više ovladava celokupnom reprodukcijom. To predstavlja poseban kvalitet u funkcionisanju samoupravnih interesnih zajednica i njihovom povezivanju sa skupštinama društveno-političkih zajednica i njihovim organima.

Međutim, to ne sme uticati nepovoljno na kontrolu koja se mora razvijati u svakom vidu. Kontrola i odgovornost moraju postojati, jer u radu, ma koliko on bio podruštvljen i makoliko da se vrši od tela van države, uvek su mogući prekršaji, povrede pravnih i samoupravnih normi, te i nužna potreba odgovornosti i kontrole. Obavljanje poslova od mnogih samoupravnih organizacija i zajednica, pa prema tome i od samoupravnih interesnih zajednica i njihovo povezivanje sa skupštinama društveno-političkih zajednica ne daje sigurnu garanciju da će se norme poštovati. Vrlo često se dešava da se vređaju norme, kako pravne tako i samoupravne. Zbog toga je i neophodno potrebno organizovati i obezbeđivati uvek odgovornost i kontrolu, kako pravnu tako i vanpravnu (političku i društvenu), kako kontrolu od strane državnih organa tako i od društvenih i samoupravnih tela (samoupravna radnička kontrola i druga).

4. U konstituisanju i funkcionisanju samoupravnih interesnih zajednica neophodno je ostvariti određene principe koji su vezani za pojedine vrste interesnih zajednica. Naime, samoupravne interesne zajednice se osnivaju za pojedine vrste delatnosti koje imaju određena obeležja, karakteristike, što utiče da samoupravne interesne zajednice u tim oblastima obavljaju poslove po određenim principima. Tako, društvene delatnosti nose obeležja po kojima se razlikuju od delatnosti u stambenoj oblasti ili od delatnosti materijalne proizvodnje. Društvene delatnosti (obrazovanje, kultura, nauka itd.) ne mogu se izjednačiti sa energetikom, saobraćajem i drugim delatnostima materijalne proizvodnje. Razlike u delatnostima uslovljavaju i drukčije principe

konstituisanja i funkcionisanja samoupravnih interesnih zajednica. Tako se kod raznih vrsta interesnih zajednica pojavljuju i razni principi.

Međutim, iako su delatnosti za koje se osnivaju interesne zajednice različite, ipak između njih ima i sličnosti. Mnoge od tih delatnosti imaju dodirnih tačaka. Tako ima dosta veze između socijalne zaštite koja pripada oblasti društvenih delatnosti i socijalnog osiguranja koje čini posebnu oblast za koju se osnivaju samoupravne interesne zajednice. I kod jedne i kod druge delatnosti ima sličnosti koja je u karakteru poslova a što time povlači primenu principa uzajamnosti i solidarnosti i kod samoupravnih interesnih zajednica u socijalnoj zaštiti i kod samoupravnih interesnih zajednica u oblasti penzijskog i invalidskog osiguranja. S druge strane pak, u tim delatnostima ima i razlika što povlači različite principe konstituisanja i funkcionisanja samoupravnih interesnih zajednica. Naime, u društvenim delatnostima dolazi do razmene rada, jer se rad meri kako u oblasti proizvodnih tako i neproizvodnih, društvenih delatnosti. Međutim, u penzijskom, invalidskom ili drugom vidu socijalnog osiguranja u kojima radni ljudi obezbeđuju svoju socijalnu sigurost, ne dolazi do razmene rada, jer se rad i ne vrši, već dolazi do primene principa minulog rada, u pitanju je rad koji je obavljen i na osnovu njega treba da se osnivaju i funkcionišu samoupravne interesne zajednice. Zbog toga, svaka vrsta samoupravnih interesnih zajednica ima svoje principe, iako se može desiti da su neki od tih principa prisutni i kod više vrsti interesnih zajednica s obzirom na izvesne sličnosti i dodirnih tačaka između delatnosti za koje se osnivaju interesne zajednice.

Kako imamo samoupravnih interesnih zajednica u oblasti društvenih delatnosti, socijalnog osiguranja, u stambenoj oblasti i oblasti materijalne proizvodnje, to u svakoj od ovih vrsta interesnih zajednica razlikujemo određene principe.

a) Samoupravne interesne zajednice u oblasti društvenih delatnosti. — Kod ovih interesnih zajednica važe sledeći principi: uzajamnost i solidarnost, slobodna razmena rada, udruživanje rada i sredstva i ravnopravno i zajedničko odlučivanje. Radnici i drugi radni ljudi u oblasti obrazovanja, nauke, kulture, zdravstva i socijalne zaštite zajedno sa radnicima organizacija udruženog rada koje obavljaju delatnosti u ovim oblastima ostvaruju svoje lične i zajedničke potrebe i interese na načelima uzajamnosti i solidarnosti. Između korisnika usluga i davalaca usluga dolazi do ravnopravnih odnosa, uzajamnih i samoupravnih. Oni imaju zajedničke interese. Davaoci usluga i korisnici usluga nalaze se u uzajamnom odnosu zavisnosti i povezanosti. Davaoci usluga su zainteresovani da njihove usluge budu odgovarajuće korisnicima a ovi da usluge budu što bolje i odgovore njihovim potrebama. Ta uzajamnost i stvara potrebu udruživanja rada i sredstava. Korisnici i davoci usluga udružuju svoja sredstva i rad i to još više stvara odnos uzajamnosti i solidarnosti između njih. To pogotovo što su i jedni i drugi ravnopravni i zajedno odlučuju o obavljanju društvenih delatnosti. Putem samoupravnih interesnih zajednica dolazi do približavanja, zajednice ravnopravnih odnosa korisnika i davalaca usluga. Oni ravnopravno i zajednički odlučuju o svim poslovima, što ih još više

zbližuje i ostvaruje načela uzajamnosti i solidarnosti. Isto tako i same društvene delatnosti u svom karakteru nose elemente uzajamnosti i solidarnosti. Radi se o delatnostima (obrazovanju, kulturi itd.) koje su potrebne svim ljudima, čitavom društvu, predstavljaju po svom karakteru opšte dobro društva i taj karakter sve više dobija punu afirmaciju i smisao u ovakvoj povezanosti i principima samoupravnih interesnih zajednica.

U ovim principima od posebnog značaja je slobodna razmena rada. To naročito karakteriše ovu vrstu samoupravnih interesnih zajednica i predstavlja jedan od najvećih kvaliteta. Naime, kroz samoupravne interesne zajednice potrebno je slobodno, bez državnog aparata, pritiska, komandovanja i dirigovanja, izvršiti razmenu rada između radnika. Međutim, za ovo je neophodno potrebno ostvariti, prave dohodovne odnose, poći od vrednovanja rada i upoređivanjem rada vršiti razmenu. Stvaranje dohodovnih odnosa i ovladavanjima u svim njihovim manifestacijama od strane samih radnika i radnih ljudi je kategorički imperativ promene i razvoja društveno-ekonomskog i političkog sistema. U tome je nužno vrednovanje rada i utvrđivanje pravih merila i principa. Od toga se mora poći, stalno vršiti usavršavanja i iznalazili tačne, stvarne, a ne formalne pokazatelje. U početku je vrlo teško potpuno ovladati ovom oblašću, ali uporni i kontinuirani napori sigurno će dati pozitivne i uspešne rezultate. U takvom procesu se može vršiti i upoređivanje i razmena rada što ustvari omogućuje jednak društveno-ekonomski položaj radnika organizacija udruženog rada koje obavljaju društvene delatnosti sa radnicima u drugim organizacijama udruženog rada. To ustvari daje pravu suštinu i smisao svim principima i primenu celog našeg društveno-ekonomskog i političkog sistema u ovim interesnim zajednicama, pa i šire, preko njih u svim manifestacijama društveno-ekonomskog i političkog sistema.

b) Samoupravne interesne zajednice u oblasti socijalnog osiguranja (penzijskog, invalidskog i drugih vidova socijalnog osiguranja). Kod ovih interesnih zajednica dva su principa prisutna: princip uzajamnosti i solidarnosti i princip minulog rada. Uzajamnost i solidarnost su naročito razvijeni u ovoj oblasti s obzirom na karakter delatnosti. Ovaj princip susrećemo i u predhodnoj vrsti samoupravnih interesnih zajednica, ali kod interesnih zajednica socijalnog osiguranja ovaj princip je u funkciji socijalne sigurnosti. Radni ljudi osnivaju ovu vrstu interesnih zajednica rada svoje socijalne sigurnosti. Ovaj elemenat je bitna komponenta uzajamnosti i solidarnosti. Radni ljudi treba da obezbede svoj položaj u slučaju određenih nezgoda, invaliditeta, starosti, da obezbede svoju socijalnu sigurnost. To se manifestuje u raznim vidovima socijalnog osiguranja, invalidskog penzijskog i drugog, ali i u drugim oblastima u kojima se, udruživanjem sredstava u zajedničke fondove, ostvaruju određeni zajednički interesi na načelima uzajamnosti i solidarnosti.

Kod raznih vidova socijalnog osiguranja (penzijskog i invalidskog) prisutan je i princip minulog rada. Radi se o investiranom radu u toku radnog procesa, radu koji su radni ljudi u toku svog radnog veka uložili i akumulirali u društvene vrednosti. To naravno treba pravilno oceniti i vrednovati, te uneti kao bitan princip prilikom kon-

stituisanja i funkcionisanja samoupravnih interesnih zajednica u ovim oblastima. Dok u prethodnoj vrsti interesnih zajednica, zajednica u društvenim delatnostima imamo razmenu rada između proizvodnih i neproizvodnih delatnosti, između davalaca i korisnika usluga, dotle kod interesnih zajednica u penzijskom i invalidskom osiguranju mora biti prisutan rad u drugom vidu, u vidu minulog rada.

c) Samoupravne interesne zajednice u stambenoj oblasti. — U ovoj oblasti radni ljudi, neposredno i preko svojih organizacija udruženog rada i drugih samoupravnih organizacija i zajednica, osnivaju samoupravne interesne zajednice u kojima udružuju sredstva za stambenu izgradnju, utvrđuju politiku i program te izgradnje i zajedno sa stanarima upravljaju stambenim zgradama i stanovima u društvenoj svojini i ostvaruju druge zajedničke interese. Kod ovih interesnih zajednica ne pojavljuju se principi koje imamo kod prethodnih zajednica (uzajamnost i solidarnost, razmena rada, minuli rad itd.). Kod samoupravnih interesnih zajednica u stambenoj oblasti radni ljudi udružuju sredstva radi zadovoljavanja svojih ličnih i zajedničkih potreba i interesa. Tu dolazi do izražaja ekonomski momenat, udružuju se sredstva radi izgradnje stanova. Ovo udruživanje je neophodno u ovoj oblasti, s obzirom na prednosti koje se dobijaju tim putem u pogledu izgradnje stanova, s jedne strane, i podizanja društvenog standarda, s druge strane. Rešavanje stambenog pitanja je jedan od bitnih elemenata društvenog standarda, te predstavlja jednu od važnih oblasti interesnog organizovanja i zajedništva.

Iz ovoga proizilazi i ravnopravno i zajedničko odlučivanje radnih ljudi kroz ove samoupravne interesne zajednice, što dovodi do posebnog, samoupravnog rešavanja, bitnog preobražaja odlučivanja u ovoj oblasti. Tako se kod ovih interesnih zajednica pojavljuju kao principi: princip udruživanja sredstava i ravnopravnog i zajedničkog odlučivanja.

Međutim, s obzirom na važnost stambenog problema i njegovog uticaja na društveni standard, s jedne, i nedostatka sredstava kod izvesnih kategorija lica i organizacija, s druge strane, kod ovih samoupravnih interesnih zajednica vrlo je prisutan u određenom vidu princip uzajamnosti i solidarnosti (fond solidarnosti). Primenom ovog principa rešena su do sada mnoga stambena pitanja, što pokazuje i određenu realnost primene uzajamnosti i solidarnosti. Ovo ukazuje i na mogućnost primene ovog principa i u drugim delatnostima.

Princip uzajamnosti i solidarnosti je vrlo širok, može se primenjivati u raznim vidovima i načinima kao i u raznim oblastima. Međutim, uvek se moraju poštovati i drugi principi, a naročito princip raspodele prema radu i princip dohotka. Uzajamnost i solidarnost imaju svoju vrednost, suštinu i smisao, samo uz poštovanje drugih osnovnih principa samoupravnog socijalističkog društva, naročito u oblasti sticanja i raspodele dohotka.

d) Samoupravne interesne zajednice u oblasti materijalne proizvodnje. — U ovoj oblasti, po pravilu, ne osnivaju se samoupravne interesne zajednice. Materijalna proizvodnja čini ekonomiku i u njoj se vrše samoupravne integracije, udruživanje sredstava i rada na drugi način. Međutim, ako je trajno obavljanje ovih delatnosti neophodno

za zadovoljavanje potreba određenih korisnika, kao što je to slučaj kod komunalnih delatnosti, energetike, vodoprivrede, saobraćaja i drugih delatnosti, onda se mogu osnivati samoupravne interesne zajednice radi zadovoljavanja potreba radnih ljudi. Samoupravne interesne zajednice se osnivaju između organizacija udruženog rada koje obavljaju usluge i daju proizvode i korisnika koji koriste njihove proizvode i usluge.

Dok se u prethodnim delatnostima osnivanje samoupravnih interesnih zajednica javlja obavezno u ovoj vrsti se pojavljuje kao mogućnost. Samoupravne interesne zajednice se osnivaju ako se utvrdi da je to potrebno s obzirom na karakter delatnosti, neophodnost njihovog trajnog obavljanja radi zadovoljavanja potreba radnih ljudi i građana. Mnoge od tih delatnosti su vezane za komunu, njene specifičnosti i razvoj, što ukazuje na potrebu daljeg konstituisanja samoupravnih interesnih zajednica u okviru komunalnog sistema. Dok se u prethodnim delatnostima određuju samoupravne interesne zajednice, u ovoj oblasti je ostavljena mogućnost konstituisanja vrlo raznovrsnih samoupravnih interesnih zajednica, kako onih koje su vezane za komunu i komunalne delatnosti, tako i drugih koje su mnoge šire (oblast energetike, vodoprivrede i dr.).

Kod ovih interesnih zajednica pojavljuju se više ekonomski principi, ali oni ne deluju u punoj svojoj primeni. Postoje određene intervencije društva i uticaji, jer su u pitanju delatnosti čije je trajno obavljanje neophodno radi zadovoljavanja potreba radnih ljudi. Tako, društvo utiče na cene ovih proizvoda i usluga, na način i kvalitet tih proizvoda i usluga itd. Karakter tih delatnosti nosi izvesne društvene elemente i njihov uticaj. U tome dolazi i do neposrednog učešća korisnika u rešavanju mnogih pitanja i problema rada ovih interesnih zajednica tako da se može u tome istaći princip ravnopravnosti i zajedničkog odlučivanja davalaca i korisnika usluga i proizvoda. Uticaj društva može biti i veći ukoliko su interesne zajednice ove oblasti od posebnog društvenog interesa.

e) Samoupravne interesne zajednice od posebnog društvenog interesa. — Ove interesne zajednice imaju poseban položaj s obzirom na poslove koje obavljaju. Dok su prethodne interesne zajednice podeljene i vezane za određene vrste delatnosti, ove se zajednice vezuju za značaj delatnosti. Tako se ovakve interesne zajednice mogu javljati u svakoj vrsti predhodnih interesnih zajednica. I one se javljaju naročito u oblasti društvenih delatnosti i socijalnog osiguranja ali i u oblasti materijalne proizvodnje. Sve zavisi od karaktera delatnosti, vrste poslova koje su od posebnog društvenog interesa. Tako, obrazovanje, socijalna zaštita, socijalno osiguranje itd. Taj karakter delatnosti, odnosno poslova, utvrđuje se zakonom ili na zakonu zasnovanom odlukom skupštine društveno političke zajednice. Prema tome, republička odnosno pokrajinska skupština i skupština opštine određuju karakter ovih delatnosti odnosno poslova koje vrše interesne zajednice. Taj se karakter može menjati s obzirom na razvoj društvenih odnosa, te vremenom izvesne delatnosti, odnosno poslovi, sticati ili gubiti taj karakter.

Kod ovakvih interesnih zajednica postoji poseban režim s obzirom na karakter delatnosti, odnosno poslova, poseban njihov društveni interes. Taj režim se sastoji u određenoj intervenciji društva, ali uvek čuvajući osnovna obeležja samoupravnih interesnih zajednica — da su to interesna zajedništva radnih ljudi, udruživanja sredstava i rada radnih ljudi radi zadovoljavanja njihovih ličnih i zajedničkih potreba i interesa i radi usklađivanja rada u oblasti za koje se osnivaju interesne zajednice sa potrebama i interesima u tim oblastima.

Karakteristične intervencije društva su u tome da se zakonom, odnosno na zakonu zasnovanom odlukom skupštine društveno-političke zajednice, može utvrditi obaveza osnivanja, ili i osnovati samoupravna interesna zajednica. Zatim, da se utvrde načela za organizaciju samoupravne interesne zajednice, za međusobne odnose u njoj i propisati obaveza plaćanja doprinosa zajednici. Najzad, skupština društveno-političke zajednice može doneti odluku kojom se privremeno rešava pitanje od kojeg bitno zavisi rad interesne zajednice ako zajednica ne donese odluku o tom pitanju.

U tom odnosu obavljanja poslova od posebnog društvenog interesa dužnost je samoupravne interesne zajednice da obavlja delatnost, odnosno poslove na način kako je to utvrđeno zakonom, odnosno odlukom skupštine društveno-političke zajednice. Tako se stvara poseban položaj, uslovi konstituisanja i funkcionisanja ovih zajednica.

Međutim, ovakav položaj ne umanjuje mogućnost primene svih principa a naročito regulisanje odnosa samoupravnim sporazumevanjem i ravnopravnim i zajedničkim odlučivanjima davalaca i korisnika usluga. Aktima skupštine društveno-političke zajednice određuju se samo osnovna pitanja i principi osnivanja i funkcionisanja, ali svi ostali odnosi, kao i razrada principa, ostavljeni su radnim ljudima da samoupravnim aktima regulišu odnose. Tako se stvara skladnost između intervencije i samoupravnog zajedništva kod ovih interesnih zajednica kao nužnost učešća svih društvenih snaga. Ovo zbog toga što su u pitanju delatnosti koje su važne ne samo za korisnike i davaoce usluga, već i za čitavo društvo, nisu samo u pitanju posebne i zajedničke, već i opšte potrebe i interesi.

5. Za razvoj samoupravnih interesnih zajednica i ostvarenje njihove suštine, mesta i sloge u našem celokupnom sistemu vrlo je važno razviti samoupravljanje. To dolazi i kao posledica samog karaktera samoupravnih interesnih zajednica. One su zajednice radnih ljudi, samoupravnih organizacija i zajednica. Osnivaju se i odnosi u njima regulišu samoupravnim sporazumom. To je oblik samoupravnog interesnog organizovanja i povezivanja sredstava i rada. Sve to jasno ukazuje da se samoupravljanje u interesnim zajednicama mora maksimalno razvijati. U svim oblicima i organima samoupravljanja mora doći do izražaja karakter samoupravnih interesnih zajednica.

Najviši organ samoupravljanja u interesnoj zajednici je skupština. Ona upravlja poslovima. A izvršne poslove skupština može poveriti izvršnim organima koji za svoj rad odgovaraju skupštini. Koji će izvršni organ biti u interesnoj zajednici, stvar je samoupravnog organizovanja interesne zajednice. Ona svojim aktima određuje izvršne organe koji mogu biti kolektivni i individualni, sa raznim nazivima i

poslovima izvršne funkcije. Svaka interesna zajednica to reguliše prema svojim potrebama i interesima. U rešavanju tog pitanja samoupravne interesne zajednice treba da koriste iskustva složenih organizacija udruženog rada, jer i samoupravne interesne zajednice predstavljaju jednu vrstu složene organizacije samoupravne integracije, naravno sui generis. Međutim, treba istaći da su to uvek izvršni organi i da za svoj rad odgovaraju skupštini. Skupština je organ upravljanja i najviši organ a ostali organi su izvršni i odgovorni skupštini.

Skupštinu samoupravne interesne zajednice čine delegati koje biraju radni ljudi i organizacije udruženog rada i druge samoupravne organizacije i zajednice kao članovi interesne zajednice. Ustav ne reguliše pitanje sastava skupštine za sve samoupravne interesne zajednice. Jedino to određuje kod samoupravnih interesnih zajednica koje osnivaju radni ljudi i njihove organizacije i zajednice radi zadovoljavanja svojih potreba i interesa i radnici organizacija udruženog rada koje obavljaju delatnosti u oblasti za koje se osniva interesna zajednica. Kod tih interesnih zajednica Ustav određuje da se skupština ima organizovati tako da se obezbedi ravnopravno odlučivanje jedne i druge strane, davalaca i korisnika usluga, radnika organizacija udruženog rada koje obavljaju usluge i radnih ljudi, njihovih organizacija i zajednica čije se potrebe i interesi zadovoljavaju. Konstituisanje ovakve skupštine uređuje se samoupravnim sporazumima i statutom samoupravne interesne zajednice. Skupštine se mogu organizovati kao „dvo-domne”, sastavljene iz dva ili više veća u kojima će se izražavati određene grupe, vrste interesa članica zajednice, ali mogu se organizovati i kao „jednodomne” u kojima će se interesi članica zajednice izražavati kroz određenu zastupljenost članica putem broja delegata i načelima ravnopravnog delovanja i odlučivanja delegata u skupštini i njenim radnim telima. Kod skupština sastavljenih iz dva ili više delova (veća), veća korisnika i veća davalaca usluga, delovi se ne mogu javljati kao viši i niži, niti suprotni jedni drugome. Sam karakter i suština samoupravnih interesnih zajednica je u usaglašavanju potreba i interesa, na stvaranju zajedništva putem sporazumevanja i iznalaženja zajedničkih rešenja. To treba u raznim vidovima i oblicima, te i kroz skupštinu, kao najvažniji organ u interesnoj zajednici, ostvarivati, tražiti zajednička rešenja putem ravnopravnog delovanja i odlučivanja.

Iako za sve vrste samoupravnih interesnih zajednica nije određen sastav skupštine, ipak se, iz položaja i karaktera interesnih zajednica, mogu naći osnovi na kojima se moraju konstituisati skupštine u svim interesnim zajednicama. Osnovno je kod samoupravnih interesnih zajednica da vrše delatnosti i poslove od bitne važnosti za društvo, da interesnu zajednicu osnivaju radni ljudi, samoupravne organizacije i zajednice kao ravnopravni članovi, da su se oni samoupravno sporazumeli o međusobnim odnosima u zajednici i da zajednički, u svom i opštem interesu vrše delatnosti i poslove. Suština odnosa u samoupravnim interesnim zajednicama je u ravnopravnosti članova, u sporazumnoj i ravnopravnoj rešavanju zajedničkih pitanja i problema, zadovoljavanju pojedinačnih i zajedničkih potreba i ostvarivanju pojedinačnih i zajedničkih interesa. Ravnopravnost odnosa i odlučivanja o međusobnim pravima, obavezama i odgovornosti u samoupravnoj in-

teresnoj zajednici je njihova osnova, bit konstituisanja i funkcionisanja svake samoupravne interesne zajednice. Od toga se mora uvek poći, te skupština, baš kao najvažniji organ samoupravne interesne zajednice, mora uvek biti izraz osnovne suštine samoupravne interesne zajednice. U skupštini delegati moraju biti ravnopravni i zajednički odlučivati.

Skupština ima najvažnije poslove u interesnoj zajednici, poslove u kojima se manifestuje funkcija upravljanja. Kako su to brojni i raznovrsni poslovi, teško ih je sve izneti. Međutim, osnovni bi bili sledeći:

a) utvrđivanje politike razvoja i unapređivanje delatnosti i donošenje planova i programa rada i razvoja;

b) utvrđivanje mera za sprovođenje politike i planova i programa rada i razvoja;

c) biranje i razrešavanje izvršnih organa;

d) staranje o javnosti rada i informisanosti;

e) kontrolisanje rada izvršnih organa i službi interesne zajednice; i

f) donošenje najvažnijih akata (statuta, planova, programa itd.).

S obzirom na specifičnosti interesnih zajednica, pojaviće se i posebni poslovi. Samoupravne interesne zajednice svojim aktima moraju regulisati nadležnost skupštine, odrediti njene poslove i funkcije, i tom prilikom izraziti i specifičnosti pojedinih poslova.

Pored poslova upravljanja, skupština može obavljati i izvršne poslove, mada veliki deo ovih poslova treba prepustiti izvršnim organima. Izvršni organi mogu imati različite nazive, ali najčešće se zovu izvršni savet ili izvršni odbor. Ovi organi obavljaju izvršne poslove i za svoj rad odgovaraju skupštini. Tako se skupština, kao organ upravljanja, uvek pojavljuje kao osnovni, bitni organ u interesnoj zajednici.

Pored izvršnog organa, u samoupravnoj interesnoj zajednici postoji i određena služba za obavljanje stručnih i administrativnih poslova (finansijskih, administrativnih i drugih stručnih i tehničkih poslova). Ova služba obavlja stručne poslove i ne može ni u kom slučaju preuzimati poslove i funkcije skupštine i izvršnog organa. Stručna služba mora biti stručni pomagač i saradnik skupštini i izvršnom organu i uvek voditi računa o smernicama za svoj rad koje dobija od skupštine, kao i o mestu i ulozi skupštine i izvršnog organa.

Svi ovi odnosi u samoupravnoj interesnoj zajednici moraju se regulisati opštim aktima i poštovati naročito u funkcionisanju svih tih tela. Skupština ni u kom slučaju ne sme biti podređena i zavisna od izvršnog organa i stručne službe. Svaki organ mora imati svoj delokrug, mesto i ulogu, i između njih moraju se stvarati odnosi saradnje i zajedničkog rada u okviru određenih ciljeva i zadataka kao i nadležnosti svakog organa posebno.

6. U razvoju samoupravnih interesnih zajednica i zauzimanju njihovog pravog mesta vrlo važnu ulogu ima delegatski princip i sistem. Delegatski princip nije jedini elemenat u tom procesu, ali je jedan od osnovnih. Neophodno je potrebno razviti delegatski odnos i kod samoupravnih interesnih zajednica da bi se ostvarile sve njegove

prednosti. Dosadašnji naš razvoj, kako u praksi tako i u normativnoj oblasti, najviše je posvetio pažnju delegatskom principu u skupština- ma društveno-političkih zajednica. Međutim, taj princip treba ostvari- ti i kod samoupravnih interesnih zajednica. Između skupština dru- štveno-političkih zajednica i samoupravnih interesnih zajednica nema razlika u ovoj materiji. U suštini javljaju se isti problemi u pogledu konstituisanja i funkcionisanja delegatskog principa i sistema. Osnov- no je uspostaviti i ostvarivati stalni aktivni odnos između izborne ba- ze, delegata i skupštine samoupravne interesne zajednice. Putem dele- gata u skupštini samoupravne interesne zajednice mora se ostvariti neprekidna i stalna veza između radnih ljudi, organizacija i zajednica članica interesne zajednice i skupštine zajednice. Delegat u skupšti- ni — interesne zajednice zastupa radne ljude, organizacije i zajednice. Između delegata i radnih ljudi, organizacija i zajednica koje zastupa delegat mora se stvoriti radan i odgovoran odnos. U raznim manifesta- cijama tih odnosa mora se ostvarivati neposredan uticaj radnih ljudi, organizacija i zajednica na njihove delegate. U skupštini interesne za- jednice mora se osetiti taj uticaj, potrebe i interesi raznih sredina od kojih potiču delegati, ali isto tako moraju u skupštini i usaglašavati potrebe i interesi, iznalaziti zajedničko i opšte i to dalje delegati pre- nositi na izbornu bazu. Takvi odnosi su neophodno potrebni radi me- đusobnog uticaja, zajedničkog rešavanja, iznalaženja zajedničkog in- teresa i njegovog ostvarenja, ali i ostvarenja opšteg interesa. Sve to treba sporazumno usaglasiti preko delegata. U takvom strujanju odno- sa, potreba i interesa, njihovog usaglašavanja i ostvarenja, i leži pravi delegatski odnos koga treba realizovati u samoupravnoj interesnoj za- jednici.

Delegati naročito treba da ostvare odnos sa radnim ljudima, or- ganizacijama i zajednicama koje predstavljaju u skupštini interesne zajednice. To se može učiniti na razne načine, ali je bitno da delegat mora poznavati potrebe i interese svoje sredine i da ih verno prenosi i zastupa u skupštini. Isto tako, delegat mora upoznavati svoju izbornu bazu o radu u skupštini, usaglašavati stavove i iznalaziti zajednič- ka rešenja u samoupravnoj bazi. Sve ovo povlači i veliku odgovornost delegata kako u svojoj izbornoj jedinici tako i u društvu uopšte, jer delegat obavlja u skupštini interesne zajednice vrlo važne delatnosti ne samo za njegovu izbornu bazu već i za društvo. Obrazovanje, kul- tura, zdravstvo i druge delatnosti interesnih zajednica su od neobič- ne važnosti za čitavo društvo. Zbog toga su i uloga delegata i ostvare- nje delegatskog odnosa i principa vrlo važni elementi u konstituisanju i funkcionisanju samoupravnih interesnih zajednica.

Naravno, da ostvarenje delegatskog principa nije samo stvar de- legata, već i mnogih drugih uslova i okolnosti. Pre svega, razvoj samo- upravljanja kao osnovnog društveno-ekonomskog odnosa i sve veća uloga radnika u procesu proizvodnje, njegova vodeća uloga u dohodov- nom odnosu i celokupnoj društvenoj reprodukciji su osnova i polazi- šte za razvoj delegatskog principa. Taj se odnos mora maksimalno razviti i ostvariti u osnovnim organizacijama udruženog rada i dalje u svim oblicima udruženog rada i političkog odlučivanja. Tek će onda moći delegat u samoupravnoj interesnoj zajednici da bude nosilac svih

aktivnosti i zajednički ravnopravno odlučivati o potrebama i interesima, razumeti pojedinačne ali i zajedničke i opšte potrebe i interese. Delegat će u takvim uslovima shvatiti mogućnost društva u određenom trenutku i tražiti prema njima odgovarajuća rešenja.

Isto tako, neophodno je razviti kulturu, svest i političku orijentaciju kako delegata tako i svih radnih ljudi i građana. U tome neobičnu ulogu imaju društveno-političke organizacije, naročito Savez komunista, Socijalistički savez i Savez sindikata. Nije bitno samo izabrati delegate, u čemu ove društveno-političke organizacije igraju veliku ulogu, već dalje u funkcionisanju delegatskog sistema razvijati delegatski odnos i princip. U tome treba koristiti sva sredstva i načine rada u podizanju masa i razvoja opšte, kao i političke kulture i svesti.

Vrlo je važno dalje razvijati načine tačnog i pravovremenog informisanja delegata kao i radnih ljudi i građana. Informisanost je bitna komponenta dobrog funkcionisanja delegatskog principa. Delegati, ali i izborna baza, moraju tačno znati koji su problemi i kako se oni rešavaju u skupštini i drugim telima samoupravne interesne zajednice. Delegati moraju i neposredno informisati svoje izborne jedinice o svome radu, tražiti njihova mišljenja, sugestije, smernice i predloge. U tome treba planirati rad delegacija i delegata i usklađivati ga sa radom skupštine interesne zajednice i potrebama i interesima organizacija i zajednica koje predstavljaju delegati.

Isto tako, vrlo je važno razvijati odgovornost i kontrolu u radu delegata i delegacija. Delegatski odnos i princip ne mogu se razvijati bez odgovornosti i kontrole. Delegat mora za svoj rad odgovarati izbornoj bazi iz koje potiče ali mora odgovarati i šire, pred društvom, s obzirom da obavlja poslove koji su od šireg društvenog značaja. Delatnosti samoupravnih interesnih zajednica nisu stvar samo organizacija i zajednica udruženih kroz interesne zajednice, već i stvar širih celina i društva uopšte. Tako obrazovanje, kultura, zdravstvo i mnoge druge delatnosti za koje se osnivaju samoupravne interesne zajednice su vrlo širokog značaja. Prema tome, odgovornost i kontrolu, kako delegata tako i rada samoupravne interesne zajednice u celini, treba organizovati i ostvarivati ne samo u interesnoj zajednici, nego i van nje, u celokupnom društvu.

7. U samoupravnoj interesnoj zajednici treba organizovati odgovornost i kontrolu kako delegata tako i celokupnog rada od strane raznih organa i tela (skupštine samoupravne interesne zajednice, samoupravne radničke kontrole itd.). Isto tako, treba organizovati odgovornost i kontrolu od samih radnih ljudi i građana koji izabrali delegate za skupštine interesnih zajednica, od organizacija i zajednica koje su se konstituisale kroz interesnu zajednicu i dalje od samih radnih ljudi i građana kroz njihove zborove i druge skupove (savete potrošača, korisnika itd.).

Odgovornost i kontrolu treba razvijati i od strane drugih organa i tela van samoupravne interesne zajednice. Tako, od strane skupštine društveno-političke zajednice, društvenog pravobranioca samoupravljanja i drugih organa. U svim ovim akcijama posebnu ulogu imaju društveno-političke organizacije. One moraju biti i nosioci akcija odgovornosti i kontrole, kako u ovim telima, tako i u samim svojim

organizacijama. Isto tako, kao što moraju razvijati svest, kulturu i ideološku i političku akciju putem svojih organizacija i kroz samu svoju organizaciju, ove društveno-političke organizacije isto tako moraju u okviru svoje organizacije razvijati odgovornost i kontrolu rada kako delegata tako i celokupne samoupravne interesne zajednice. Ovo naročito zato što samoupravne interesne zajednice obavljaju vrlo važne delatnosti za društvo.

Pored ove, političke i društvene kontrole, mora se razvijati i ostvarivati stručna i pravna odgovornost i kontrola. Obavljanje mnogobrojnih i raznovrsnih poslova, primena raznih akata, kako zakona i drugih akata državnih organa, tako i samoupravnih akata, povlači i stručnu i pravnu odgovornost. Svi organi i službe, kao i svaki pojedinac u samoupravnoj interesnoj zajednici, odgovorni su za svoje funkcije i poslove koje vrše. Razni državni organi inspekcije i drugi), kao i razna samoupravna tela (društveni pravobranilac samoupravljanja, samoupravni sudovi i drugi) moraju vršiti kontrolu rada u samoupravnoj interesnoj zajednici i određenu sudsku funkciju.

Kontrola mora imati i širi karakter. Ona mora u sebi sadržati i pomoć i saradnju. Naime, državni organi (organi uprave, inspekcije i drugi), kao i samoupravni organi, moraju saradivati i pomagati skupštini i drugim organima i službama samoupravne interesne zajednice, ukazivati na nepravilnosti i doprinositi da se i vanpravnim sredstvima i bez sankcija, preventivno, utiče i usmerava na pravilan i zakonit rad. U tome treba naročito voditi računa da se ta pomoć i saradnja ne pretvori u obavljanje poslova koje treba interesna zajednica obavljati ili da to bude neka vrsta direktiva, komandovanja i oduzimanja samostalnosti i nezavisnosti interesnih zajednica. Znači, treba naći određenu meru uticaja i saradnje, poštujući svačiji delokrug i samostalnost.

8. U razvoju samoupravnih interesnih zajednica vrlo je važno obezbediti finansiranje. Suština interesnih zajednica je baš u udruživanju sredstava radnih ljudi i građana, samoupravnih organizacija i zajednica. To se udruživanje vrši na razne načine, drukčije kod samoupravnih interesnih zajednica društvenih delatnosti a drukčije kod drugih interesnih zajednica. Karakter delatnosti za koje se osnivaju interesne zajednice određuje i način udruživanja sredstava. Ali, osnovno je da se sredstva udružuju i to ustvari i omogućuje postojanje samoupravnih interesnih zajednica i ostvarivanje jednakosti, ravnopravnosti i zajedničkog rešavanja svih članova koji čine interesnu zajednicu.

Princip dohotka postaje osnova finansiranja samoupravnih interesnih zajednica. Osnova i izvor sredstava za finansiranje interesnih zajednica je ostvareni dohodak u organizacijama udruženog rada i drugim zajednicama. Finansiranje se može vršiti iz dva oblika dohotka: ličnog dohotka radnih ljudi i dohotka samostalnih organizacija i zajednica. Pored ovog osnovnog oblika, finansiranje se može vršiti iz drugih izvora: poklona, mesnog samodoprinosu itd. S obzirom da je dohodak osnova finansiranja interesnih zajednica, neobično je važno ostvariti pravi dohodovni odnos. Takav odnos je osnova celokupnog našeg novog društveno-ekonomskog i političkog položaja radnog čoveka i izgradnje samoupravnog socijalizma. Prema tome, nužno je što

više nastojati da se dohodovni odnos ostvari prvenstveno u osnovnim organizacijama udruženog rada i svim osnovnim oblicima radnog procesa bez obzira gde se on vrši, u privrednim ili neprivrednim delatnostima. To će samo omogućiti da radni čovek može odvajati odgovarajući deo za samoupravne interesne zajednice, da u njima ravnopravno i zajednički sagledava mogućnosti društva i prema njima planira razvoj i rad delatnosti za koje su osnovane samoupravne interesne zajednice i konkretno rešava potrebe i interese, kako pojedinačne tako i zajedničke i opšte.

Dohodovni odnos će omogućiti i ostvarenje principa slobodne razmene rada kod samoupravnih interesnih zajednica u društvenim delatnostima, što predstavlja veliki doprinos približavanju privrednih i neprivrednih delatnosti. Na ovaj način obezbeđuje se radnim ljudima u društvenim delatnostima (obrazovanju, kulturi, nauci, zdravstvu i dr.) da imaju jednak društveno-ekonomski položaj kao i radnici u drugim organizacijama udruženog rada (u proizvodnim delatnostima).

Razvoj i ostvarenje novog dohodovnog odnosa predstavlja jedno od ključnih pitanja našeg daljeg razvoja. To nije vezano samo za samoupravne interesne zajednice. To je mnogo širi problem i zahvata čitav naš sistem, ekonomsko, ali i političko, pravno i sociološko pitanje. Prema tome, njega treba sagledavati mnogo šire i dublje, njega treba sve više rešavati i u praksi ostvarivati. Od toga koliko se taj odnos ostvaruje, moguće je dalje ostvarivati sistem dohotka u samoupravnim interesnim zajednicama, zasnivati ih na tom sistemu i realizovati pravo finansiranje, planiranje, utvrđivanje i vođenje politike, kao i ravnopravno i zajedničko odlučivanje samih radnih ljudi i građana u interesnim zajednicama.

9. S obzirom na delatnosti koje mogu zauzimati vrlo veliku teritoriju, obuhvatiti veliki broj korisnika i biti od neobičnog značaja za društvo, samoupravne interesne zajednice stvaraju odnose sa raznim društveno-političkim zajednicama. Tako, obrazovanje, kultura, zdravstvo, elektroprivreda i druge delatnosti nisu samo stvar interesovanja opštine, već i mnogo širih društveno-političkih zajednica. Međutim, zbog karaktera samih delatnosti za koje se osnivaju interesne zajednice i karaktera opštine, kao osnovne i neposredne zajednice radnih ljudi i građana, vrlo su važni odnosi između samoupravnih interesnih zajednica i opštine. Ovo utoliko pre što se opštine sve više razvijaju kao decentralizovane jedinice sa najširim pravima samoupravljanja.

Opština je samoupravna i osnovna društveno-politička zajednica, zasnovana na vlasti i samoupravljanju radničke klase i svih radnih ljudi. U opštini radni ljudi i građani stvaraju i obezbeđuju uslove za svoj život i rad, usmeravaju društveni razvoj, ostvaruju i usklađuju svoje interese, zadovoljavaju zajedničke potrebe, vrše razne društvene poslove i ostvaruju vlast. Opština je osnovna jedinica društvenog samoupravljanja i vlasti. Šire društveno-političke zajednice vrše poslove društvenog samoupravljanja i vlasti ukoliko to nije u kompetenciji opštine. U opštini se obavljaju osnovni poslovi, zadovoljavaju najvažnije potrebe ljudi. „U ostvarivanju svojih zajedničkih interesa i prava i dužnosti u opštini, radni ljudi i građani odlučuju organizova-

ni u osnovne organizacije udruženog rada, mesne zajednice, samoupravne interesne zajednice, druge oblike samoupravnog udruživanja i društveno-političke organizacije, samoupravnim sporazumevanjem i društvenim dogovoranjem i putem delegacija i delegata u opštinskoj skupštini i drugim organima samoupravljanja.”² U opštini se stvaraju i razvijaju materijalni i drugi uslovi za život i rad i za samoupravno zadovoljavanje materijalnih, socijalnih, kulturnih i drugih zajedničkih potreba radnih ljudi i građana. Na ovoj osnovi se i stvara povezivanje i integrisanje udruženog rada i u tome i stvaranje samoupravnih interesnih zajednica.

Karakter delatnosti za koje se osnivaju samoupravne interesne zajednice je takav da se usluge moraju pružiti tako da zadovolje što bolje potrebe i interese korisnika i društva uopšte. Te usluge treba da budu neposredne, što bliže samim korisnicima. Pružanje usluga nosi u sebi humanost i altruizam, uzajamnost i solidarnost. Taj karakter delatnosti sve više se vezuje za korisnike i opštinu kao osnovnu ljudsku zajednicu u kojoj se naše društvo i država organizuju u izgrađivanju samoupravnog socijalizma.

Tako se u opštini preko samoupravnih interesnih zajednica zadovoljavaju i usklađuju potrebe i interesi radnih ljudi i građana, stvaraju vrlo bliski i neposredni odnosi i povezuju samoupravne interesne zajednice sa svim organizacijama udruženog rada i zajednicama, drugim samoupravnim organizacijama i skupštinom opštine i njenim organima.

Sam karakter delatnosti samoupravnih interesnih zajednica pokazuje da se one mogu najbolje razvijati u opštini i posredstvom nje. I one delatnosti koje prelaze okvire opštine i za koje je zainteresovana i šira društveno-politička zajednica, razvijaju se u opštini. Opština je isto zainteresovana za razvoj svih ovih delatnosti, jer se one odvijaju u opštini i utiču i na razvoj same opštine. Tako dolazi do tesne povezanosti interesne zajednice i opštine.

S druge strane, opština je osnovna jedinica državnog mehanizma iznad koje se izdiže celokupna državna organizacija. Prema tome, opština i obavljanje delatnosti u njoj su vrlo važni i sa gledišta celokupne državne organizacije. Obavljajući delatnosti u opštini u stvari realizuju se i zadaci i ciljevi koji su vezani i za celokupnu državnu organizaciju i društvo u celini. A kako se kroz samoupravne interesne zajednice obavljaju i delatnosti koje nisu vezane samo za opštinu, već i celokupno društvo, to se i kroz opštinu dolazi do povezanosti samoupravnih interesnih zajednica sa celokupnom državnom organizacijom i društvom. Sve ovo pokazuje vrlo složene odnose koji se mogu prikazati i ostvariti u određenim šablonima i šemama. Pogotovu, što su opštine vrlo različite, sa raznovrsnim potrebama i interesima u pogledu delatnosti samoupravnih interesnih zajednica i što su same delatnosti interesnih zajednica mnogobrojne i raznovrsne, te to zahteva i različito njihovo organizovanje i funkcionisanje u opštini.

²) Član 116 stav. 4 Ustava SFRJ

Isto tako, treba istaći da opštine nisu zatvorene celine, nego naprotiv, osnova i polazište za samoupravno povezivanje i saradnju sa drugim opštinama, za stvaranje raznih oblika samoupravne međuopštinske i regionalne saradnje. S druge strane, i mnoge delatnosti koje obavljaju samoupravne interesene zajednice su po svom karakteru šire, nisu vezane samo za opštinu. Obrazovanje, kultura, zdravstvo, elektroprivreda i mnoge druge delatnosti su vezane za celo društvo. Zatim, između samih delatnosti dolazi do povezivanja. Obrazovanje i kultura su tesno povezani, kao i mnoge druge delatnosti. To sve dovodi do vrlo raznovrsnog i mnogobrojnog povezivanja delatnosti i samoupravnih interesnih zajednica, kao i do prelaženja okvira opština i stvaranja mnogo širih povezivanja i saradnje, stvaranja raznih oblika samoupravnih integracija i udruživanja. Sve je ovo vrlo složen proces koga sve više treba ostvarivati u daljem razvoju samoupravnog integrisanja i povezivanja društva, van državnog naređivanja i regulisanja. Kako se samoupravne interesne zajednice stvaraju i razvijaju samoupravnim sporazumevanjem i kao samoupravna tela, to ovakav razvoj mnogo će uticati i na samo podružljavanje državnih funkcija u ovim oblastima. Naravno, da u sadašnjem momentu još se nisu razvili ovakvi oblici, još smo u početnoj fazi, fazi konstituisanja ovakvih oblika, ali, dalji razvoj i ostvarivanje mnogih uslova i okolnosti, učiniće da se sve više ostvaruju ovi procesi, što će ustvari omogućiti dalji razvoj samoupravnog socijalizma u ovoj oblasti.

10. Za konstituisanje i funkcionisanje samoupravnih interesnih zajednica neophodno je doneti normativne akte i izvršiti određene radnje potrebne za normalni rad interesne zajednice. Pored samoupravnog sporazuma o osnivanju interesne zajednice, kao početnog i osnovnog akta kojim se određuju prava, obaveze i odgovornosti u međusobnim odnosima i interesnoj zajednici, potrebno je doneti i druge akte, naročito statut. Ovim aktima se dalje razrađuju odnosi u interesnoj zajednici. Isto tako, neophodno je doneti planove i programe s obzirom da interesne zajednice utvrđuju politiku razvoja i unapređivanja delatnosti za koje su osnovane.

Pored donošenja normativnih akata, neophodno je izvršiti i određene radnje oko osnivanja i konstituisanja interesne zajednice. Tako, osnivanje osnovne interesne zajednice, jedinice interesne zajednice za određeno područje ili za ostvarivanje određenih zajedničkih interesa, udružiti interesnu zajednicu u šire interesne zajednice i osnovati saveze i druga udruženja kao i uspostaviti druge oblike međusobne saradnje prema potrebi itd. Isto tako, treba izvršiti registraciju interesne zajednice, jer time interesna zajednica, osnovna zajednica i jedinica u njenom sastavu, kao i udruženja interesnih zajednica, stiču svojstvo pravnog lica. Pored toga, treba konstituisati organe i stručnu službu interesne zajednice. U ovome naročito treba istaći konstituisanje skupština kao osnovnog i najvažnijeg organa koji se formira na delegatskom principu. Rad skupštine, njegovo mesto i uloga, su od posebnog značaja ne samo za interesnu zajednicu nego i šire, jer kod

mnogih interesnih zajednica radni ljudi preko skupština interesnih zajednica učestvuju i u odlučivanju u skupštini društveno-političke zajednice. Ove skupštine interesnih zajednica deo su skupštine društveno-političke zajednice ravnopravno i zajednički su većina skupštine društveno-političke zajednice odlučuju o pitanjima iz delatnosti za koje su interesne zajednice osnovane. Sve ovo je neophodno za početak rada interesnih zajednica.

U današnjoj fazi razvoja interesne zajednice su uglavnom obavile ove radnje i postavile principe i osnove u svom konstituisanju, kao i za dalje funkcionisanje i raznovrsne odnose. Međutim, sada predstoji ostvarivanje osnova i svih principa koji su postavljeni, a od toga ustvari zavisi prava afirmacija, suština i smisao samoupravnih interesnih zajednica i ciljeva koji se žele postići interesnim zajednicama.

Dr MOMČILO DIMITRIJEVIĆ
professeur à la Faculté
de droit de Niš

LES QUESTIONS FONDAMENTALES DE LA CONSTITUTION ET DU FONCTIONNEMENT DES COMMUNAUTÉS AUTOGESTIONNAIRES D'INTÉRÊTS

R é s u m é

Les communautés autogestionnaires d'intérêts, quoiqu'elles furent précédées par les fonds sociaux, à partir de l'entrée en vigueur de la nouvelle Constitution apparaissent comme une nouvelle institution avec une place et un rôle spécial dans notre système tout entier. Leur constitution, et surtout leur fonctionnement, exige la réalisation des fondements et des principes déterminés. L'essence est dans la réalisation de la coordination du travail dans le domaine déterminé avec les besoins et les intérêts qui doivent être satisfaits par la voie des communautés d'intérêts. C'est en cela que se trouve le sens et l'importance des communautés autogestionnaires d'intérêts. Cette coordination est effectuée dans les conditions et les circonstances sociales déterminées par les travailleurs même, les agents d'emploi et les bénéficiaires des services, en dehors de l'organisation d'Etat, dans la communauté d'intérêts même. Cependant, quoique les communautés autogestionnaires d'intérêts sont des corps autonomes et autogestionnaires dans lesquelles les travailleurs règlent les rapports en se mettant d'accord, néanmoins la liaison s'effectue avec les assemblées des communautés socio-politiques, ce qui donne un caractère spécial tant aux communautés autogestionnaires d'intérêts qu'aux assemblées des communautés socio-politiques et leurs organes.

La constitution et le fonctionnement des communautés autogestionnaires d'intérêts exigent la réalisation de différents principes en considération du caractère de l'activité. Ce caractère détermine les différentes sortes des communautés d'intérêts et les principes de leur constitution et fonctionnement. Vu qu'il y a des analogies entre les activités, il en résulte que certains principes apparaissent dans plusieurs communautés autogestionnaires d'intérêts, mais eu égard aux spécificités des activités, il y a aussi des différences, certains principes existent seulement dans quelques communautés d'intérêts il est très important de réaliser tous ces principes.

Ensuite, la question fondamentale de la constitution et du fonctionnement des communautés autogestionnaires d'intérêts est le développement de l'autogestion dans toutes les affaires, et sous tous les aspects, tant par la voie de l'assemblée de la communauté d'intérêts que par les autres formes et procédés. Il est surtout important de développer l'assemblée en tant qu'organe de gestion et ses affaires, eu égard que de nombreuses affaires dans cette sphère de la vie sociale sont passées de l'Etat aux communautés d'intérêts. De même, il est indispensable de réaliser le principe de délégation et le rapport avec tous ses éléments et les conditions d'un fonctionnement de bonne qualité et efficace.

La constitution et le fonctionnement des communautés autogestionnaires d'intérêts dépendent dans une large mesure aussi du financement. Les communautés d'intérêts même représentent en réalité l'association des moyens. Dans le financement il est indispensable de réaliser un nouveau rapport de revenu, car lui seul peut contribuer à la réalisation de l'égalité de droits et au régime d'association dans les communautés d'intérêts.

La création des communautés d'intérêts et leur fonctionnement contribuent à la formation de nouveaux rapports dans les communautés socio-politiques. Ici le rapport est surtout important dans la commune, mais aussi avec les autres communautés socio-politiques, plus larges. De même le caractère de l'activité des communautés autogestionnaires d'intérêts, de l'autogestion et de la liaison autogestionnaire et de l'association du travail et des moyens aboutit à différents processus d'intégration autogestionnaires et à la collaboration, ce qui influe, évidemment, sur le développement du socialisme autogestionnaire dans les activités pour lesquelles sont créées les communautés d'intérêts.

Dans la phase actuelle du développement de nombreux actes ont été adoptés, les communautés d'intérêts sont constituées et les fondements et les principes sont établis pour leur fonctionnement ultérieur et les rapports de différentes sortes. Toutefois, il est nécessaire de développer au maximum ces fondements et ces principes, car de ces éléments dépend l'affirmation et la réalisation de l'essence et du sens des communautés autogestionnaires d'intérêts.

